

GUVERNAREA LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN – SUB VITREGIA VREMURILOR DE RĂZBOI

Profesor de istorie **Constantin COMAN***
 E-mail: constantin61coman@gmail.com
 Colegiul Național Pedagogic *Spiru Haret* – Buzău

* Profesor de istorie, Colegiul Național Pedagogic *Spiru Haret* – Buzău, vicepreședinte al filialei Buzău a Societății de Științe Istorice din România. Cărți publicate: *Economie și societate în Buzăul interbelic* (Buzău, Omega, 2008), coautor – *Sfântul Voievod Martir Constantin Brâncoveanu* (Arhiepiscopia Buzăului și Vrancei, 2014), *Seminarul Teologic Chesarie Episcopul din Buzău* (Arhiepiscopia Buzăului și Vrancei, 2016), *Istoria Județului Buzău. Auxiliar didactic pentru cursul de istorie locală* (Alpha MDN, 2021), *Epoca bronzului și trecerea la Hallstatt în Nord-Estul Munteniei* (Alpha MDN, 2024).

THE GOVERNMENT OF ALEXANDRU MARGHILOMAN UNDER THE CONSTRAINTS OF WARTIME

Summary. Alexandru Marghiloman's assumption of political leadership during the final year of the First World War constituted a notable act of political resolve, undertaken amidst the collapse of the old European order and the emergence of a new geopolitical landscape. During his tenure as Prime Minister, from 5 March to 24 October 1918, Marghiloman demonstrated composure in navigating a series of complex challenges: negotiations with the Central Powers, the signing of the Treaty of Bucharest, and most significantly, the unification of Bessarabia with Romania, a defining achievement of his mandate. A pressing issue confronting his administration was the economic exploitation of the occupied territories of the Old Kingdom, especially the persistent demands for grain requisitions from Bessarabia. These demands prompted Marghiloman to engage in sustained efforts to limit the requisitioning imposed by the German military authorities, as food shortages in the occupied regions had reached critical levels. The safeguarding of the monarchy remained a consistent priority throughout his administration. This commitment became particularly visible during the controversy surrounding Crown Prince Carol's secret and abrupt marriage to Miss Ioana Maria Valentina Lambrino (Zizi) in Odessa on 31 August / 13 September 1918. The prince's unauthorized marriage posed a threat to the legitimacy of the monarchy and, by extension, to Marghiloman's broader political project. However, displaying astute political judgment, he used the dynastic crisis as leverage in justifying to the German authorities the continued postponement of the treaty's ratification. The strategy of delay, pursued in coordination with King Ferdinand, was effectively employed through the introduction of new points of negotiation, including the proposed entry of the Romanian army into Dobruja at a time when Bulgaria had already been occupied by Entente forces. These maneuvers ultimately succeeded in creating the diplomatic space necessary for Romania to reenter the war on the side of the Entente on 10 November 1918, just one day before the signing of the Armistice of Compiègne. Marghiloman's role as a transitional, and ultimately sacrificial, head of government came to an end on 6 November 1918, only days before this final strategic realignment, concluding a politically and diplomatically consequential episode in Romania's wartime governance.

Keywords: peace negotiations, union with Bessarabia, monarchy, statehood, wartime requisitions, dynastic crisis, delaying tactics, treaty ratification.

Rezumat. Preluarea puterii politice în ultimul an al Marelui Război a fost un act de un imens curaj pentru Alexandru Marghiloman în condițiile prăbușirii unei vechi lumi și nașterii uneia noi. În timpul guvernării sale, 5 martie – 24 octombrie 1918, gestionează cu multă stăpânire de sine problemele complexe ale acelor vremuri: tratativele de pace cu Puterile Centrale și încheierea Păcii de la București, precum și cea mai de seamă realizare a sa ca premier – Unirea Basarabiei cu România. O altă problemă deosebit de gravă era spolierea teritoriului ocupat din vechea Țară Românească prin cerințele permanente de cedare a cerealelor din Basarabia, ceea ce îl obligă să facă eforturi considerabile pentru ca administrația militară germană să se rețină de la neconținutele rechiziții, deoarece populația din partea ocupată a țării nu mai avea hrană. Protejarea dinastiei a reprezentat o constantă a politicii sale, tocmai de aceea misiunea de salvare a ființei statale și a dinastiei se va evidenția și mai mult cu prilejul scandalului provocat de principele moștenitor Carol prin căsătoria sa secretă și intempestivă cu d-ra Ioana Maria Valentina Lambrino (Zizi) la Odessa, în 31 august/13 septembrie 1918. Nesăbuita căsătorie a principelui Carol săpa la temelia întregii sale construcții politice, însă cu un nemaipomenit simț politic valorifică această problemă dinastică pentru a argumenta în fața germanilor întârzierea ratificării tratatului de pace. Tactica tergiversării, a amânării permanente în chestiunea ratificării, de comun acord cu Regele Ferdinand, este exploatată din plin prin aducerea în timpul discuțiilor cu oficialii germani a noi subiecte precum intrarea armatei române în Dobrogea, tocmai acum când Bulgaria era deja ocupată de trupele Antantei. Noile teme ale tratativelor au dat roade și au permis României reintrarea în război de partea Antantei, pe 10 noiembrie 1918, cu doar o zi înaintea semnării armistițiului de la Compiègne. Misiunea lui Marghiloman de a fi premier de sacrificiu se încheie cu numai câteva zile înainte, pe 6 noiembrie, fiind îndeplinită cu succes.

Cuvinte-cheie: tratative de pace, unire, Basarabia, dinastie, ființa statală, rechiziții, căsătorie secretă, tactica tergiversării, ratificare.

Preluarea puterii politice în ultimul an al Marelui Război a fost un act de un imens curaj pentru Alexandru Marghiloman în condițiile derulării atât de fluide a evenimentelor cu adevărat istorice, care se succedau aproape în avalanșă, caracterizând cu adevărat prăbușirea unei vechi lumi și nașterea uneia noi. Strălucitul nostru om politic buzoian, deși un om al lumii vechi, prin educație, credință și valori și, în final, dispărând odată cu ea, a reușit să așeze solide cărămizi la zidirea celei noi, din care s-a născut România Mare. Abia acum, la 100 de ani de la trecerea sa la cele veșnice, Alexandru Marghiloman și opera sa politică pot fi privite obiectiv și primi aprecierea meritată, asta și datorită unor serioase eforturi inițiate încă de vreo 10 ani de primarul nostru de la Buzău, dl. Constantin Toma, din respect și dragoste față de istoria locală și identitatea noastră.

Împrejurările complexe în care liderul Partidului Conservator Progresist devine premierul României la 5/18 martie 1918, făceau ca misiunea sa să fie de fapt o jertfa politică, deși contemporanii și adversarii săi politici nu au văzut-o așa: „Dacă Marghiloman ar fi înțeles la ce se mărginea rolul lui, acest rol de sacrificiu într-un interes superior de stat, ar fi putut fi demn de recunoștința națională. Cu o desăvârșită lipsă de simț politic, Marghiloman nu a priceput însă deloc rostul guvernării sale. Și-a închipuit că politica sa biruise...” [1, p. 77]. Notele sale politice dovedesc nedreptatea imaginii făurite de adversarii săi politici în perioada interbelică. Urma să încheie o pace separată cu Puterile Centrale, țara fiind cu totul izolată din cauza ieșirii Rusiei sovietice din război, iar condițiile păcii erau deosebit de dure, tocmai de aceea Marghiloman a fost sfătuit chiar de ministrul de externe al Germaniei Richard von Kuhlmann, încă din 27 februarie/11 martie „să nu intru în corabia aceasta” până la semnarea păcii [2, p. 401]. Șeful presei de la Budapesta îi spune clar să nu semneze pacea, deoarece: „Va fi odioasă, și cel ce o va semna, cu greu va mai guverna” [2, p. 398]. Totuși, Alexandru Marghiloman își asumă această sarcină încă de pe 28 februarie /12 martie, când are o întâlnire cu Regele Ferdinand, la Iași, înțelegându-se să preia guvernarea, dar trag de timp, oficial declarând că nu s-au înțeles! [2, p. 401]. De fapt, tehnica prelungirii tratativelor, a permanentelor pertractări, a fost utilizată de Marghiloman pe toată perioada guvernării sale în raporturile cu reprezentanții Puterilor Centrale, deoarece pe timp de război orice schimbare a raporturilor de forțe de pe front putea aduce argumente favorabile, așa încât scopul tergiversărilor sale era acela de a câștiga timp. Germanii, în martie 1918, porniseră o nouă ofensivă pe frontul de vest, obținând victorii importante contra franco-englezilor: „Germanii au înaintat cu

40 de km, Noyon și Albert sunt luate. Aproape 1000 de tunuri. Și acum o întreagă baterie de tunuri noi trag asupra Parisului la distanță de 100 de Km” [2, p. 436]. Pe acest fundal de vești se derulau tratativele păcii pe care nu dorea nimeni să o accepte, dar care urma să păstreze ființa statală a României și dinastia. Antanta era încă în defensivă, germanii le provocau grele pierderi aliaților, armatele germano-austriece controlau toată Ucraina cu Crimeea și portul Odessa, la Kiev fiind instalat hatmanul Pavlo Skoropadski, România fiind cu totul înconjurată de armatele inamice. Situația era de fapt disperată, însă cu o stăpânire de sine extraordinară Marghiloman știe ce face, negociază la sânge orice clauză și câștigă timp, timp ca țara să nu moară. Are un simț nemaipomenit al speranței, iar pentru ca flacăra acesteia să fie întreținută încă dinaintea formării guvernului spune viitorilor săi miniștri: „acceptăm să facem guvernul și să iscălim pacea, dacă se fac concesiuni asupra graniței de munte, promisiuni că se va ridica administrația militară și că nu mi se vor pune piedici pentru Basarabia” [2, p. 404]. Unirea cu Basarabia era flacăra speranței că vor urma și zilele bune, că nu este totul pierdut. Marghiloman urma să pună în practică planul bătrânului rege Carol I expus în 1914, în timpul celebrului Consiliu de Coroană de la Sinaia. Despre discuția avută atunci cu regele, Alexandru Marghiloman afirma: „Firește că în 20 de ani țara aceasta mică are să fie neîndestulătoare, va trebui să o mărim. N-o să mai putem trăi înlăuntrul granițelor de astăzi. Aceasta i-am spus-o și regelui Carol. Iar regele Carol mi-a răspuns: – Ceea ce spui dumneata este foarte adevărat, dar n-a sosit încă vremea ca să luăm acum Ardealul. Acum trebuie să profităm de împrejurări, pentru ca să luăm înapoi Basarabia. Ardealul îl vom avea negreșit, dar mai târziu, când va fi lichidat Imperiul Austro-Ungar, cu concursul Germaniei. Atunci Germania va lua părțile germane ale Austriei, iar România va lua ținuturile locuite de români. Dar românii trebuie să aibă răbdare și să aștepte” [1, p. 138]. Momentul unirii României cu Basarabia sosise odată cu declanșarea revoluției din Rusia, în februarie 1917, când românii de aici, după un secol de dominație rusă, au demonstrat că vor să-și afirme identitatea și recâștige drepturile legitime. Imediat au început să răspândească cărți poștale cu portretul lui Vasile Alecsandri și inscripția „Trăiască Basarabia autonomă!”. Sub conducerea marilor patrioți Vasile Stroeescu, Pavel Gore, Pantelimon Halippa, Vladimir Herța, Onisifor Ghibu, și mulți alții, se înființează Partidul Național Moldovenesc care își expune scopurile prin ziarul *Cuvânt moldovenesc*. Zăgazurile oprimmării seculare erau rupte, ceea ce a dezlănțuit un iureș de întruniri spontane în toate localitățile Basarabiei. La Chișinău, în 6-7 apr-

lie, are loc Congresul general al Cooperativelor sătești care cere autonomia, apoi la 19-20 aprilie Congresul preoților din Basarabia, sub conducerea lui Alexandru Baltaga. Aceste întruniri populare sunt urmate de un Congres al învățătorilor, care cerea introducerea limbii române în toate școlile satelor românești ale Basarabiei, consecința fiind că din toamna anului 1917 au intrat în vigoare manualele cu caractere latine: *Abecedarul* lui Gurie, *Cartea de citire* a lui Ștefan Ciobanu etc. [3, p. 176]. Tot în toamna anului 1917 guvernul de la Petrograd condus de Aleksandr Kerenski, după ce a proclamat Rusia republică, recunoștea dreptul la autodeterminare a tuturor popoarelor din fostul imperiu țarist. Apoi evenimentele care au dus la constituirea Republicii Democratice Moldovenești, pe 2 decembrie 1917, și proclamarea independenței sale pe 24 ianuarie 1918 s-au accelerat datorită Revoluției bolșevice și măsurilor sale radicale. Cu prilejul istoricele zile a proclamării independenței, Comitetul național al studenților moldoveni adresa următoarea chemare: „De 106 ani, Basarabia a fost ruptă de la sânul mamei noastre Moldova, și dată pe mâna străinilor care ne-au asuprit și ne-au batjocorit cum au vrut, luându-ne orice drept la viață națională și omenească. Noi, sub stăpânirea rusească n-am avut școală, n-am avut biserică, n-am avut limbă, n-am avut nimic ce îi trebuie unui popor ca să poată înainta ... Noi vrem o Românie a tuturor românilor!” [4, p. 79]. Pe acest fundal de efervescență națională preluase Alexandru Marghiloman guvernarea, conștient fiind că sosise o clipă astrală care trebuia neapărat îndeplinită și trăită – alipirea Basarabiei la trupul Țării Mamă. Tocmai de aceea începuturile guvernării sale au ca problematică continuarea tratativelor privind încheierea păcii cu Puterile Centrale, al căror punct central este reprezentat de obținerea sprijinului pentru unirea României cu Basarabia din partea Puterilor Centrale. Condițiile păcii aveau clauze copleșitoare, iar una dintre acestea era propunerea lui Czernin de a cumpăra artileria României în schimbul acceptării unirii cu Basarabia, după cum nota chiar Marghiloman: „Ar fi un gest militar care ne-ar da libertatea de acțiune în Basarabia” [2, p. 425]. Pe 25 martie are o „Conversație cu Kuhlmann. Tratez chestia Basarabiei: el promite mână liberă, dar să nu-i facem dificultăți cu Ucraina” [2, p. 430], iar câteva zile mai târziu, tot cu același Kuhlmann: „Acum îmi lăsați mână liberă în Basarabia? – Răspunde râzând ...: N-am nimic de zis contra” [2, p. 439]. Pentru aceasta în continuare este nevoit să facă grele concesii: „E vorba de petrol, de cereale, de învoiala specială cu Austria.”, ori despre a pune „monitoarele noastre de pe Dunăre la dispoziția amiralului Hopmann, care le ceruse pentru a coopera la Oceacov contra bolșevicilor” [2, pp. 437-439]. În

aceleași zile este nevoit să poarte intense discuții cu Regele Ferdinand, precum și cu delegații Basarabiei sosiți la Iași pentru a lămuri condițiile unirii cu Țara, străduindu-se să-i liniștească pe toți asupra unui viitor ce se vedea incert. Regele era îngrijorat de soarta dinastiei, iar reprezentanții Basarabiei, în frunte cu Ion Inculeț, de ceea ce deja revoluția impusese – administrație proprie, votul universal și reforma agrară. Apără pe rege cu orice prilej față de manevrele și articolele antidinastice ale grupării conduse de P.P. Carp și susținute de autoritățile germane de la București [2, p. 470] și, într-o discuție cu regina Maria, spune: „...Am primit puterea nu ca să fac pacea. Oricine putea să o facă, mai puțin bine ca mine, dar s-o facă, și e greu de plătit greșelile altora, dar am primit ca să scap Dinastia” [2, p. 464]. Protejarea dinastiei a reprezentat o constantă a politicii sale, dovadă că odată cu venirea noului ministru de externe al Austro-Ungariei, Stephan Burian, „vorbim mai ales de chestiunea dinastică”, cu scopul de a menține ceea ce convenise cu Czernin, obținând promisiunea: „Păstrați dinastia, este treaba dumneavoastră, nu ne vom amesteca” [2, p. 489]. Totodată, invită delegații basarabeni la ședința Consiliului de Miniștri din 5 aprilie 1918, unde se dezbat și chestiunile lor arzătoare: „Se va păstra Sfatul Țării? Se va păstra un guvern? Care va fi administrația? Și Halippa adaogă: care va fi dreptul electoral, și dacă femeile își vor păstra votul? Răspund: Sfatul va fi dizolvat, căci Camera și Senatul, din care vor face parte, reprezintă națiunea. Nu va mai fi guvern, fiindcă delegații Basarabiei vor face parte din Consiliul de Miniștri, ca miniștri români. Dacă se cere un comitet consultativ, un fel de Consiliu de Stat, îl vom da. Regimul agrar stabilit de ei va fi respectat până la Constituanta și chiar nu se va atinge de el nimeni, dacă primesc indemnitate prealabilă pentru pământurile expropriate. Regimul provincial neatins și admit ca pentru consiliile județene femeile să-și păstreze votul” [2, p. 449]. Fidel promisiunilor făcute, pe 9/22 aprilie, deja Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu depun jurământul ca miniștri fără portofoliu în guvernul său, temperând, totodată, și temerile unei delegații a preoților din Basarabia asupra efectelor reformei agrare asupra pământurilor parohiale [2, pp. 479-480]. Desigur, că toate aceste prelungite discuții, tratative și griji îl tracasează și îl macină, încât, lucru rar în memoriile sale, remarcă starea sa de oboseală, notând „4 aprilie – lucru și mai obositor, în plus am fost bolnav toată noaptea” [2, p. 445].

Din nefericire, politicianismul dus la extrem și o veche butadă care spune că „unui om i se poate ierta orice, mai puțin succesul!”, au făcut ca mărețul act al unirii cu Basarabia să fie denigrat și ridiculizat de adversarii politici ai lui Marghiloman, care nu au

vrut să accepte că totuși sub patronajul său a avut loc: „Încă o dată, Marghiloman nu a avut nici-un merit la unirea cu Basarabia, dar a avut un rol. Soarta, oarbă în hotărârile ei, l-a desemnat ca să iscălească actul unirii în ziua de 27 martie 1918” [5, p. 53]. Dacă atitudinea față de Marghiloman poate fi explicabilă din motive de adversitate politică, nu putem să explicăm cuvintele incalificabile la adresa Sfatului Țării și ceea ce propunea un politician precum Constantin Argetoianu: „Marghiloman nici nu ar fi trebuit să ia contact cu pușlamalele din Sfatul Țării. Un prim ministru român și hotărât n-avea decât un gest de făcut: să dizolve Sfatul Țării, ilegal ales și ilegal constituit. După aceea să proclame Unirea Basarabiei cu patria mamă, fără nici-o condiție, fără nici-un adaos, și să supuie această hotărâre unui plebiscit” [5, p. 56]. Citind aceste rânduri, nu poți decât exclama – incredibil!, câtă obtuzitate politică putea avea un asemenea politician, dovedind că Alexandru Marghiloman a fost chiar un adevărat democrat, respectând specificul și aspirațiile locuitorilor Basarabiei, raportându-se la momentul istoric care cerea reforme, nu măsuri reacționare, care ar fi dat peste cap orice brumă de încredere între români. Să îl acuzi pe conservatorul Alexandru Marghiloman că „aproape a ruinat țara ... și au dus-o aproape de prăpastia comunistă” prin acceptarea unirii condiționate cu Basarabia, reprezintă o culme a decăderii politice și expresia unui caracter josnic. Extremismul subiectiv nu ținea seamă de realitățile obiective, de măreția unui moment în care se realiza ceea ce la momentul intrării României în război ar fi fost ne necrezut. În 1916, intrarea în război se făcuse pentru Transilvania, Banat și Bucovina și, totuși, prima provincie care s-a unit cu Țara a fost Basarabia! La momentul 1916 nimeni nu ar fi crezut așa ceva, iar implicarea și tactul diplomatic dovedite de Marghiloman în realizarea acestui moment unic alese de „pronia” divină și „geniul rasei” [6, p. 243], după cum însuși spunea, nu pot fi decât apreciate, ținând seamă tocmai de contextul atât de incert, în care se derulau evenimentele de la finalul Marelui Război.

Demisia lui Ottokar Czernin, ministrul de externe al Austro-Ungariei pe 14 aprilie 1918, demonstra că situația Austro-Ungariei nu este stabilă, iar relațiile acesteia cu Germania nu erau deosebit de loiale. Czernin a fost nevoit să demisioneze, deoarece alături de împăratul Carol de Habsburg, încă din primăvara anului 1917, începuseră tratative secrete cu Franța mediate de prințul Sixt de Bourbon, cumnatul tânărului împărat. Cineva trebuia să plătească trădarea intereselor comune cu Germania, mai ales că se promitea Franței recunoașterea Alsaciei și Lorenei

în schimbul păcii, așa că Czernin a trebuit să plece. Pentru Marghiloman demisia acestuia a fost o pierdere, întrucât l-a susținut în chestiunea dinastică în fața germanilor, dar, totodată, venea să demonstreze că situația României era la discreția Marilor Puteri, deoarece în acele tratative României i se rezerva *status quo ante bellum* [7, p. 28]. Ambasadorul german cu nume parcă predestinat Von Kriege (Război) îi spusese că soarta României putea fi cu mult mai crudă: „Cum aveți Basarabia să nu vă plângeți. Mulțumiți lui Dumnezeu că scăpați așa ușor; pot să vă spun că urmând un proiect care se hotărâse, erați definitiv împărțiți: Rusia avea Moldova și Austria România. Tezaurul Băncei era să fie confiscat la Berlin” [2, p. 435]. Așadar soarta tezaurului României era oricum pierdută? Ceea ce n-au reușit nemții, au reușit rușii în împrejurările deja cunoscute! Acest scandal mai evidenția ceva, faptul că Austro-Ungaria era epuizată, iar împăratul nu mai era dispus a se bate „pour le roi de Prusse”. Germania însăși nu mai putea face încă o campanie de iarnă, iar această situație era încă din primăvara anului 1917 [7, p. 28]. Toate acestea demonstau că pentru Marghiloman totul era o chestiune de timp: „Caut să câștig timp” [2, p. 425] spune el în timpul derulării tratativelor pentru pacea „punică”, semnată la 24 aprilie/7 mai 1918 la București.

Caracteristicile unei păci draconice ies în evidență nu numai prin rapturile teritoriale, crestele Munților Carpați cedate Austro-Ungariei și Dobrogea cedată Bulgariei, ci, mai ales, prin rechizițiile permanente, prin spolierea îndeosebi a teritoriului ocupat din vechia Țară Românească, precum și prin cerințele permanente de cedare a cerealelor din Basarabia. „Sunt surprins de jăcmăneala din ce în ce mai mare! În provincie se ia tot, deși dându-se 12.500 de vagoane din Basarabia, se luase angajamentul să se lase țăranilor hrană pe iunie-iulie, li se lasă un sac pe an; iar când mă plâng, toți de la Kuhlmann până la Horstmann repetă: Ce vreți? În Austria se moare de foame” [2, p. 493]. „Toată lupta e pentru regimul teritoriului ocupat și pentru dreptul de rechiziție”, spunea în Notele sale politice Alexandru Marghiloman [2, p. 421]. Articolul 7 al Tratatului de Pace a fost deosebit de disputat, diplomații german și austro-ungar manifestând un interes deosebit „pentru strângerea recoltei 1918, lemnul, petrolul etc. vor să aibă dreptul de rechiziție directă.” Mackensen a dat ordin de a rechiziționa „tot porumbul rămas, afară de sămânță, 500 g /zi de locuitor și aceasta numai până la 1 august! Ce va mânca țăranul până la noua recoltă?”, iar „Bulgarii fac șantaj, nu vor să dea drumul prizonierilor români, decât dacă se permite bulgarilor din Bolgrad să le dea 11.000 t de cereale”! [2, pp. 422-423]. Alexandru Marghiloman face

eforturi considerabile pe parcursul tratativelor pentru a primi asigurări că administrația militară germană se va obliga să păstreze în țară ceea ce era necesar țării, deoarece populația din partea ocupată a țării nu mai avea hrană decât până la 31 mai. Ar fi fost necesare 10.000 de vagoane din Basarabia. La rândul lor, austro-ungarii și germanii erau condiționați de Ucraina, de unde sperau să preia un milion de tone de cereale. Tocmai de aceea, Marghiloman, prevăzător, l-a trimis pe generalul Hârjeu să sechestreze grâul din Basarabia și să se facă un inventar. Miza asigurării cu alimente a populației este enormă, ambasadorul german von Kriege o spune clar: „Trebuie să avem certitudinea că pentru 1918 tot ce ne revine din recoltă, va sosi la destinație” [2, pp. 425-428]. Situația hranei devenise dramatică în vara anului 1918: „La Iași toate plăcerile: grevă..., arestări, lipsă de alimente, județe întregi înfometate ... Câmpiile arse de secetă nu mai pot hrăni vitele ... Sosesc la București la 5 jum, în loc de 1 (datorită grevei C.F./n.a) Nu găesc decât plângeri: lipsă de pâine, se fură chiar asupra rației reduse, soldații germani, unguri etc. țin rândul sau trec direct la brutari, iau un sac cu pâini și ceilalți nu mai iau nimic ... se rechiziționează fără milă, unii caută aramă, alții ridică chiar vacile cu lapte. În Ialomița e o plângere generală” [2, pp. 541-543]. Disperarea populației privind jaful sistematic al ocupanților germani ajunge la revoltă fățișă: „Rechizițiile au produs rezultate: un soldat german a fost ucis la Jilava și cei mai buni judecători spun că vom avea desigur alte crime, *intr*-atâta populația rurală e exasperată” [2, p. 500].

În octombrie 1918, când Bulgaria se prăbușise în fața armatelor aliate ce veneau dinspre Salonic și Mackenzen îi alunga pe bulgari din București, colonelul Popov, șeful Statului Major bulgar din România, „a cerut 14 vagoane pentru efectele sale personale și că ofițerii germani strigau că e un scandal: Cât a trebuit să fure?” [8, p. 87] câtă ironie cinică? Chiar și nemții care furau pe rupe, se mirau de alții și mai hoți!

Venirea verii aduce nu numai secetă și veștile rele ale rechizițiilor, ci și speranța că acest coșmar poate fi înlăturat prin victoria francezilor de la Marna, pe 30 iulie 1918, ceea ce în mod sigur l-a determinat pe Marghiloman să aplice cu o mai mare determinare tactica nesfârșitelor tergiversări privind ratificarea tratatului de pace de Rege. În noul Parlament, dominat de conservatori, pacea nu poate fi întârziată în privința ratificării decât o lună, deoarece ar fi fost un semn că Marghiloman nu controlează situația și încearcă să-i înșele pe germano-austro-ungari, încât Senatul ratifică pe 4 iulie 1918 pacea de la București [2, p. 555]. În schimb, tergiversarea ratificării acesteia

de Rege putea fi explicabilă, mai ales în condițiile în care până spre finalul lunii august are mari probleme cu legile amnistiei și cea a răspunderilor, după cum au fost numite în acel timp, pe care regele întârzia să le promulge. Legea amnistiei se aplica dezertorilor și trădătorilor, în care vestitul caz al colonelului Sturza își avea un loc central, fiind chiar o condiție a încheierii păcii [2, pp. 482, 486, 498]. Legea răspunderilor avea în vedere judecarea membrilor fostului guvern liberal condus de I.I.C. Brătianu pentru intrarea țării în război contra Puterilor Centrale. S-a ajuns până la înaintarea demisiei de Marghiloman pe 27 august, urmată de respingerea acesteia de Rege și primirea acordului pentru legile „odioase”, pe fundalul unei presiuni permanente a misiunii militare germane instalate la Iași, în frunte cu colonelul Brandenstein [8, pp. 13-15]. În timpul discuțiilor tensionate asupra celor două legi, Regele Ferdinand, vizibil iritat, remarcă: „Te-am apărat întotdeauna Marghiloman!”, la care acesta îi răspunde doar în gând, abținându-se: „Mi se pare că mai mult eu l-am apărat...” [8, p. 13], dovedind, dacă mai era nevoie, calitățile sale de om de stat, în care orgoliul nu putea fi luat în seamă.

Misiunea de salvare a ființei statale și a dinastiei se va evidenția și mai mult cu prilejul scandalului provocat de principele moștenitor Carol prin căsătoria sa secretă și intempestivă cu d-ra Ioana Maria Valentina Lambrino (Zizi) la Odessa, în 31 august/13 septembrie 1918. În acele vremuri de sfârșit și început de lume, când ororile războiului se înfățișau în toată hidoșenia lor, oamenii voiau să trăiască fiecare zi ca și cum ar fi fost ultima. Unele exemple de acțiuni defulatorii par caraghioase, precum cea relatată de I.G. Duca în „amintirile” sale politice: „Dar nu ar trebui să se creadă că în vremurile acelea nu domnea decât nota funebă, nota veselă nu lipsea nici ea. Așa spre pildă pe la mijlocul lui septembrie când luptele au încetat pe front, Take Ionescu și Ferechide au cerut un concediu lui Brătianu și au plecat la Odessa. S-ar fi putut crede că acești doi bărbați politici încărungiți în slujba statului treceau Nistrul ca să-și dea seama prin ei înșiși de cele ce se petrec în Rusia, sau poate pentru a lua contact cu cercurile conducătoare ale noii Rusii. Nicidecum, preocupările lor și ale unuia și ale celuilalt erau mult mai idilice. Take Ionescu era nerăbdător să-și revadă viitoarea sa soție, pe doamna Adina Cordescu, iar Ferechide era grăbit să se întâlnească cu o tânără prietenă a sa...” [1, pp. 228-229].

Căderea în păcatele defulării, cauzate de stresul anilor de război, se manifestă și la însași ministrul de externe al celui de-Al II-lea Reich, Richard von Kühlmann, care la cei de 45 de ani se afla în floarea unei vieți ce merita a fi trăită. Venind cam des la Bu-

curești, îmbină utilitatea tratativelor de pace purtate cu Alexandru Marghiloman cu plăcerea întâlnirilor galante alături de mai tână actriță de operetă Marielena Bodescu, care la numai 21 de ani era un adevărat înger răpitor [2, p. 494]. Numai că în cel mai pur stil german relația sa se transformă într-un scandal de presă la Berlin și, alături de alte acuzații, îi grăbește demiterea din funcție pe 9 iulie 1918 [2, p. 560].

În schimb, la noi, în cel mai pur stil românesc, pentru cei doi tommateci amorezi ai elitei politice românești, Take Ionescu avea 60 de ani, iar Mihail Ferechide 75, întâmplarea de la Odessa, după părerea lui I.G. Duca, este scuzabilă – „în timpuri de scepticism sentimental este demn de laude să vezi doi bătrâni păstrând o atât de mare tinerețe, o atât de înflăcărată putere de entuziasm, un romantism atât de nebiruit, încât cu riscul de a se expune la oprobriu și la ridicol să înfrunte toate obstacolele...” [1, p. 229]. Ba chiar în biografia lui Take Ionescu, publicată de marele ziarist Romulus Seișanu, despre aventura galantă a celor doi fruntași politici nu se pomenește nimic, călătoria la Odessa fiind prezentată ca o misiune în interes de stat: „În ziua de 29 septembrie (1917 – n.a.) Take Ionescu și Ferechide au fost însărcinați de consiliul de miniștri să se ducă la Odessa – unde se afla un număr important de membrii ai Corpurilor legiuitoare-și să pună pe parlamentari la curent cu situația din Moldova. Situația pe front – din cauza fraternizării rușilor cu inamicul – nu prezintă siguranță pentru noi și se întvedea eventualitatea unei retrageri în Rusia” [9, p. 305].

Pentru România, pentru familia regală, căsătoria inopinată de la Odessa a Principelui Carol devine o mare problemă de stat, fără să se transforme într-un scandal de presă, cum s-ar fi întâmplat în zilele noastre. „...Averescu împărtăși în totul punctul de vedere al lui Marghiloman și ceru ștergerea Principelui Carol din rândurile familiei regale și proclamarea Principelui Nicolae ca moștenitor al Tronului. Brătianu, dimpotrivă, s-a opus cu hotărâre acestei soluții, și-l sfătui pe Rege să facă tot posibilul pentru a-l readuce pe fiul său și a nu-l înlătura de la succesiunea Coroanei.” Părerea sa era aceea că: „Noi, care avem o dinastie tânără, nu trebuie să adoptăm cu inimă ușoară o soluție care sapă grav temelia ei ...De bună seamă, fapta Principelui Carol este în sine ei și prin amănuntele ei odioasă și de neiertat ... Cu vremea va uita și dinastia va fi scutită, și prin ea țara, de zguduiri de natură a stânjeni întreaga noastră evoluție normală ... Sub influența deci a Reginei, a lui Brătianu și a lui Barbu Știrbey, Regele determină și pe Marghiloman să revină asupra părerii lui inițiale” [1, p. 96].

Pentru Marghiloman, care și-a pus în joc întreaga carieră politică pentru salvarea dinastiei, ne-

săbuita căsătorie a principelui Carol săpa la temelia întregii sale construcții politice, de aceea poziția sa inițială este intransigentă, mai ales că avea în vedere și circumstanțe agravante. Averescu îi relatase că „Prințul n-are nici-o calitate pentru domnie ... La 29 octombrie (1916 – n.a.) primisem ordin să mă retrag din Valea Prahovei; toți erau abătuți și triști; trebuia să se dea bătălia de la București. În această atmosferă groaznică a trebuit, la 9 ore, să ordon șefilor de corp să se retragă de la masa cu prințul, ca să execute ordinele, dar Prințul a stat la masă până la 2 dimineața, patrulele inamice erau la 20 Km” [8, pp. 26-27].

Pentru I.I.C. Brătianu susținerea Principelui era o modalitate sigură de fi alături de Rege și Regină și, din rațiuni mai degrabă politicianiste, sesizate de Marghiloman: „Se spune că Brătianu nu e pentru o soluție radicală. După el, camerele actuale n-au existență legală asociindu-le unui act solemn ca decăderea prințului, s-ar recunoaște legitimitatea lor” [8, pp. 23-24]. Atitudinea interesată a șefului liberal se va confirma doar peste câțiva ani, în 1925, când va exclama: „Eroticul ăsta e o primejdie și pentru țară și pentru noi; să mulțumim Providenței că putem scăpa de el”, atunci când Principele Carol a renunțat iarăși la tron pentru noua sa aventură amoroasă, cea cu Magda-Elena Wolf-Lupescu [10, p. 335].

Pentru Marghiloman discuțiile cu Regele și Regina îi slăbesc din cerbicie și îl determină să fie mai îngăduitor, mai ales că întvede posibilitatea să utilizeze această problemă dinastică pentru a argumenta în fața germanilor întârzierea ratificării tratatului de pace: <<Regele: „Marghiloman, ceea ce mă face șovăitor, este că și eu am avut o chestiune sentimentală.” Răspunsul lui Marghiloman: „M.V. n-a comis nici un act, n-a dezertat și era vorba de o femeie superioară, nu ușuratică, și era încurajat de Regină Elisabeta – n.a.) ... după masă, pe terasă, regina, Regele, cu mine. Suntem lăsați singuri. Regina: Am aflat că ați consimțit să dați lui Carol o șansă (?), ceia ce se petrece, e foarte trist. – Eu fac o vagă declarație de compătimire pentru regină și pentru mamă. – Regele, apoi. Marghiloman, mi-ai făcut un mare serviciu. Eu -: Nu mi-am făcut decât datoria. – Regele. Nu, și o spun fără fraze, după cum simt. Trebuie să urmezi a ne face serviciu! Timpurile sunt foarte grele. – Vorbim de Bulgaria și de frontul occidental. Trebuie câștigat timp, unde am fi astăzi dacă ași fi ascultat? Dar ceea ce s-a făcut s-a făcut. – Regele: Să căutăm a câștiga timp și a întârzia ratificarea. – Eu. – Numai să avem înțelepciunea de a tăcea ... Impresiunea generală ... Eventualitatea retragerii mele e prevăzută – și regele trebuie să-și aibă soluțiunea. A câștiga timp față de chestiunea internațională e dorința cea mai scumpă a

regelui, chestiunea Prințului îl preocupă mai mult ca chestiune de familie” >> [8, pp. 22; 41-42].

Aceste rânduri sunt elocvente pentru a demonstra faptul că Alexandru Marghiloman și-a înțeles menirea în bună înțelegere cu regele Ferdinand, mai ales acum când armatele Puterilor Centrale se aflau în retragere pe toate fronturile ori în stare de disoluție, iar veștile despre aceste stări de fapt curgeau de pretutindeni: << Svilocosici, consulul Serbiei, „Îmi spune că bulgarii își aruncă armele, că frontul lor e spart, că Prilep a fost luat și că marșul general se îndreaptă spre Istip” [8, p. 35] sau „Eri, Nicoleanu...mi-a dat numerele a patru regimente austriace care au refuzat să plece pe front: au trebuit să fie decimate. Astăzi Bărbătescu confirmă vestea; dezertările sunt continue, zilele din urmă mai mult de 500 Austriaci au trecut la noi” [8, p. 37]. >> Într-o discuție cu generalul Cristescu, acesta îi spune: „Partida e pierdută pentru Germani; înfrângerea bulgară e foarte gravă și dacă aliații au trupe pentru a exploata ruperea frontului, pot amenința Sofia. Desigur va fi o ofensivă și aiurea, probabil în Italia, dar este sigur că în acest moment se va da o lovitură în Champagne; aceasta e natural și de altfel Foch e un mare general. Germanii au pierdut pretutindeni inițiativa” [8, pp. 36-37].

Astfel că tactica tergiversării, a amânării permanente în chestiunea ratificării, este exploatată din plin prin aducerea în timpul discuțiilor cu oficialii germani a noi subiecte preluate chiar de la ei: „Horstmann a deschis perspectiva unei înapoieri a Dobrogei, – dacă e dovedit că bulgarii au trădat, – și a anunțat concesiuni pentru granița Mărășești, dacă ratificăm curând” [8, p. 43]. Se consultă permanent cu Regele Ferdinand și stabilesc împreună „noi condiții pentru ratificare – evacuarea capitalei și oferirea eventuală a Dobrogei” [8, p. 46], găsind cu cale că intrarea armatei române în Dobrogea ar fi un semn al bunelor intenții germane, tocmai acum când Bulgaria era deja ocupată de trupele Antantei. Noile teme ale tratativelor au dat roade și au permis României reîntrirea în război de partea Antantei, pe 10 noiembrie 1918, cu doar o zi înaintea semnării armistițiului de la Compiègne. Misiunea lui Marghiloman de a fi premier de sacrificiu se încheie cu numai câteva zile înainte, pe 6 noiembrie, fiind îndeplinită cu succes, așa cum se înțelesese cu Regele Ferdinand: „Eventualitatea retragerii mele e prevăzută – și regele trebuie să-și aibă soluțiunea” [8, p. 42]. La recunoștință nu se putea aștepta, dimpotrivă, cei vinovați pentru dezastruoasa intrare a țării în război au profitat din plin și s-au cățărat pe cadavrul său politic fără milă.

Adversarii nu l-au cruțat, în schimb, parcă pentru a-i pedepsi pe toți acești profitori nerecunoscători, Dumnezeu i-a oferit lui Marghiloman o moarte glorioasă – trecerea sa la cele veșnice s-a petrecut chiar de Ziua Națională, 10 mai, ziua Dinastiei căreia i-a fost „câine de pază”. Cu acel prilej, al trecerii sale către cele veșnice, un contemporan, Mihail Theodorian-Carada, parcă prevedea că: „Va veni dar ziua când serviciile ce a adus Țării, nu le va mai contesta nimeni. Atunci, România recunoscătoare va așeza la Chișinău pe soclul de granit (...) monumentul lui Alexandru Marghiloman, eliberatorul!” [11, pp. 128-129].

Iată că acele nemaipomenite cuvinte profetice s-au împlinit – „românia recunoscătoare”, prin grija comunității buzoiene în frunte cu dl. primar Constantin Toma, a ridicat încă din 2023 Monumentul lui Alexandru Marghiloman de la Ialoveni, lângă Chișinău, iar acum, la comemorarea unui veac de la dispariția sa, noi, cei de față, continuăm să omagiem și să cinstim sacrificiul său politic.

Bibliografie:

1. Duca I.G. *Amintiri politice*. vol. III, colecția „Memorii și mărturii”, Munchen: Ion Dumitru-Verlag, 1982.
2. Alexandru Marghiloman. *Note Politice (1897–1924)*, vol. III (1917–1918). Buzău: Editura Alpha MDN, 2019.
3. Pr., prof., dr. Păcurariu Mircea. *Basarabia-aspecte din istoria Bisericii și Neamului*. București: Editura Basili-ca, 2012.
4. Ciachir Nicolae. *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812–1917)*. București: Universitatea din București-Facultatea de Istorie, 1992.
5. Argetoianu Constantin. *Memorii*, vol. V, București: Editura Machiavelli, 1995.
6. Peneș Nicolae. *Alexandru Marghiloman – lordul valah*. Buzău: Editura Alpha MDN, 2007.
7. Kirițescu Constantin. *Istoria Războiului pentru Întregirea României*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
8. Alexandru Marghiloman. *Note Politice (1897–1924)*, vol. IV (1917–1918), Buzău: Editura Alpha MDN, 2019.
9. Seișanu Romulus. *Take Ionescu-viața și opera sa*. București: Editura ziarului *Universul S.A.*, 1930.
10. Constantiniu Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. București: Editura Univers Enciclopedic, 1997.
11. Theodorian-Carada M. *Efimeridele. Însemnări & amintiri. 1908–1928*, Tipografia *Serafica*, Săbăoani, jud. Roman, 1937.